WIKIPEDIA

Waals

Het **Waals** is een lokale Romaanse streektaal die in het grootste deel van Wallonië gesproken wordt door een deel van de bevolking. Waals wordt ook gesproken in de Franse regio van Givet, in het uiterste noorden van de Champagne. Volgens schattingen zijn er in totaal 600.000 sprekers.

Waals (Walon)	
Sprekers	Ongeveer 600.000
Taalfamilie	Indo-Europees ▪ Italisch ▪ Romaans ▪ Italo-Westelijk ▪ **Waals**
Alfabet	Latijns
Officiële status	
Taalorganisatie	onbekend
Taalcodes	
ISO 639-1	wa
ISO 639-2	wln
ISO 639-3	wln
Portaal	**Taal**

Het Waalse taallandschap: de streektalen van Wallonië

Inhoud

Algemeen

Het Waals maakt deel uit van de zogenoemde oïl-talen (een taalsubgroep waartoe ook het Frans behoort), maar is eigenlijk geen variant van het Frans.

Beide talen (en ook andere oïl-talen) ontstonden in verschillende streken van het Noord-Gallo-Romeinse gebied, tussen de 8e en de 12e eeuw. Ze komen uit het Latijn, dat naar het huidige België was gebracht door soldaten, handelaars en 'kolonisten' uit Rome.

Overzicht van de oïl-talen

Het Waals heeft dan ook een Keltisch en Germaans substraat. Het is ook de Romaanse taal die het duidelijkst sporen van Germaanse invloed draagt. Op 100 Waalse klassieke woorden zouden 90 van Latijnse oorsprong zijn, 9 van Germaanse en 1 van Keltische. Maar het heden ten dage gesproken Waals bevat ook een heleboel Franse woorden, ingevoerd met weinig fonologische adaptatie, sinds de Franse Revolutie, en nog meer sinds de 20e eeuw.

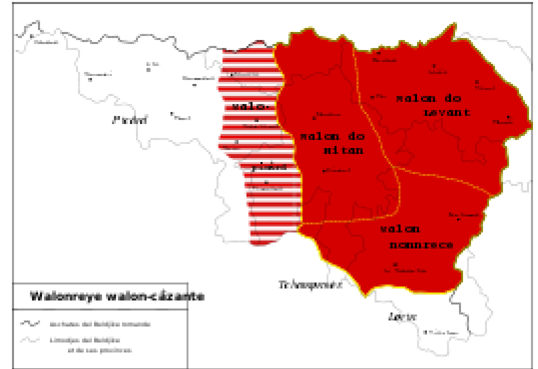
Het Waals is misschien wel de best overgeleverde oïl-taal in de schaduw van het Frans. Het is een van de 500 talen die hoogstwaarschijnlijk zullen uitsterven in de 21ste eeuw.

Er zijn ook nog andere kleinere belgo-Romaanse talen of dialecten in Wallonië: het Picardisch (Bergen-Doornik), het *Gaumais* (Virton) en het *Champenois* (Beneden-Semois). Soms wordt het woord "Waals" gebruikt voor de vier groepen samen, als synoniem voor belgo-Romaanse dialecten.

De term "Waals" is eveneens in gebruik voor het Belgisch-Frans, wat tot verwarringen kan leiden.

Varianten van het Waals

Het Waals kent verschillende regionale varianten. Deze verschillen zijn meestal fonetisch en orthografisch. Het Waals heeft ook twee spellingen (de Feller-spelling en de Rfondou-spelling). Det Rfondou-spelling wordt voor het "Rfoundou walon" (*Algemeen Waals*) gebruikt, terwijl de Feller-spelling in de Waalse dialecten wordt toegepast.

kaart van de taalvarianten in Wallonië. (in het Waals).

West-Waals

(*[FR] Ouest-wallon ; wallo-picard - [WA] Walon do Coûtchant ; walo-picård*).

Het West-Waals wordt gesproken in West-Waals-Brabant, Oost-Henegouwen en het arrondissement Philippeville. Het West-Waals wordt als een transitiedialect tussen het Waals en het Picardisch (dat in het grootste deel van Henegouwen gesproken wordt), gezien.Ondanks de status van "transitiedialect", is het West-Waals een dialect van het Waals met een invloed van het Picardisch.

Centrum-Waals

(*[FR] Centre-wallon ; le Namurois - [WA] Walon do Mitan*)

Het Centrum-Waals wordt gesproken in het oosten van Waals-Brabant, de provincie Namen (behalve het arrondissement Philippeville) en de Pointe de Givet (Frankrijk). Het Centrum-Waals is het meest gestandaardiseerde Waalse dialect. Dit dialect is op het gebied van spelling beïnvloed door West-Waals en Oost-Waals. Rond Vresse-sur-Semois sprakn men vroeger het Champenois in plaats van Waals, maar dat is niet langer het geval.

Oost-Waals

(*[FR] Est-wallon ; le Liégeois - [WA] Walon do Levant ; Walon do Payîs d'Lîdje*)

Het Oost-Waals wordt gesproken in de provincie Luik en het noorden van de provincie Luxemburg. In tegenstelling tot het Centrum-Waals is het Oost-Waals het minst gestandaardiseerde Waals dialect. Dit dialect is beïnvloed door het Duits.

Zuid-Waals

(*[FR] Sud-wallon ; Wallo-lorain - [WA] Walon nonnrece ; Walo-Lorin ; Basse Årdene*)

Het Zuid-Waals wordt gesproken in het midden van de provincie Luxemburg (in tegenstelling tot het zuiden van de provincie Luxemburg, waar Gaumais de (Belgische variant van het Lotharings) en Luxemburgs wordt gesproken. Gaumais en Luxemburgs oefenen wel invloed op het Zuid-Waals uit.

Algemeen Waals

Prenormalisatie

Het "Feller-systeem", het systematisch schrijven van de dialecten, is uitgelegd door haar bedenker in *Bulletin de la société Liégeoise de Littérature wallonne, tome 41, (1)* in 1900. Van één orthografie per schrijver kwam men tot "één orthografie per dorp". Het "Feller-systeem" vond in de eerste helft van de 20e eeuw nog geen algemene ingang. Later werd het alsnog een norm, maar met andere eigenschappen in verschillende literaire kringen. Tot nu toe kunnen er in de zogenaamde "Feller-orthografie" twee of drie verschillende vormen worden aangetroffen voor eenzelfde uitspraak van een woord, bijvoorbeeld *åbe*, *aube* en *ôbe* (boom). Voor een woord als *roytea* (een kleine vogel), zijn er meer dan 30 uitspraken in (linguïstisch) Wallonië, dus 30 "correcte" Feller-schrijfwijzen.

Technische normalisatie

Technische normalisatie ("corpus planning") begon in 1989 met een artikel van Jean Germain in het tijdschrift *Toudi*. Het doel was nog maar één orthografie per woord te hebben.

In 1992 gaf Laurent Hendschel presentaties onder de titel *Quelques propositions pour l'établissement d'un langue wallonne écrite commune* (*Enkele voorstellen voor het inrichten van een gezamenlijk geschreven Waalse taal*).

De UCW (*Union Culturelle Wallonne*) ging in 1996 met het voorstel akkoord (vergadering van Charleroi).

Vanaf de jaren negentig begon een groep schrijvers aan het 'rfondou', een poging om tot één veralgemeend geschreven Waals te komen in tegenstelling tot het Fellersysteem dat een orthografie voor elk dialect hanteert. Het gaat daarbij niet zozeer om de uitspraak, die kan blijven verschillen van streek tot streek.

Een andere belangrijke stap was de aanzet tot een Waals verklarend woordenboek door Pablo Sarachaga en Lucien Mahin in 2000.

Normalisatie van het statuut

De normalisatie van het statuut ("status planning") ...

Enkele woorden en uitdrukkingen

Waals	Frans	Nederlands	Fonetisch
Walon	Wallon	Waals	[[walɔ̃]]?
Diè wåde	Adieu	Vaarwel	[[djɛ woːt] / [djɛ wɔːt]]?
Bondjoû	Bonjour	Goedendag	[[bɔ̃dʒuː]]?
A	Salut	Hoi / Hallo	[[a]]?
A rvey	Au revoir	Tot ziens	[[arvɛj]]?
Cmint dit-st on	Comment dit-on	Hoe zegt men	[[kmɛ̃ dɪstɔ̃]]?
Cmint daloz ?	Comment allez-vous?	Hoe gaat het?	[[kmɛ̃ dalɔ]]?
Dji n' sais nén	Je ne sais pas	Ik weet het niet	[[dʒɪn sɛː nɛ̃] / [dʒɪn se nẽ]]?

Voorbeeldtekst

Nederlands:
Artikel 1
Alle mensen worden vrij en gelijk in waardigheid en rechten geboren. Zij zijn begiftigd met verstand en geweten, en behoren zich jegens elkander in een geest van broederschap te gedragen

Frans:
Article premier *de la Déclaration des Droits de l'Homme*
Tous les êtres humains naissent libres et égaux en dignité et en droits. Ils sont doués de raison et de conscience et doivent agir les uns envers les autres dans un esprit de fraternité.

Waals:
Artike prumî
Tos lès-omes vinèt-st-å monde lîbes, èt so-l'minme pîd po çou qu'ènn'èst d'leu dignité èt d'leus dreûts. I n'sont nin foû rêzon èt-z-ont-i leû consyince po zèls, çou qu'èlzès deût miner a s'kidûre onk' po l'ôte tot come dès frés.

Waals en Nederlands

Er zijn verschillende gemeenschappelijke punten tussen het Waals en het Nederlands (soms Vlaams of Limburgs)

- woordontleningen
  - (Wa. *dringuele* van "drinkgeld".)
  - (Wa. *boûkete* waarschijnlijk komend van Limburgs, via het graafschap Loon)
  - (Wa. *Walon.reye*, als "Frank.rijk".)
- zelfde grammaticale structuren
  - *particules séparables*

Wa: I **hene** li pire **evoye**.
Nl: Hij **gooit** de steen **weg**

Zulke structuren zijn niet in het Frans te vinden. *Zie andere voorbeelden op de Waalse Wikipedia*.

- Plaats van het bijvoeglijk naamwoord.

Waals	Frans	Nederlands
ene blanke dame, *on noer tchivå*	*une dame blanche*, *un cheval noir*	*een blanke dame*, *een zwart paard*

In het Frans heeft het bijvoeglijk naamwoord dat de kleur aanduidt een andere plaats.

Verspreiding

De dialecten van het Waals

Het Waals en het Picardisch zijn de Romaanse dialecten die in de Waalse gebieden, de gebieden ten zuiden van de taalgrens die het Germaanse taalgebied scheidt van het Romaanse taalgebied, werden gesproken. Deze gebieden waren taalkundig dikwijls erg gemengd (Germaanse en Romaanse talen dooreen). De

Romaanse dialecten van de langue d’oïl kwamen voort uit een gevulgariseerd Latijn dat reeds tegen de achtste eeuw gedifferentieerd was.

Wisconsin

In de Verenigde Staten is er een klein gedeelte van Wisconsin, rond Green Bay, waar nog *namurois* gesproken wordt vanwege de tamelijk uitgebreide emigratie in de loop van de 19e eeuw: vanaf 1850 weken 15.000 personen,[1] voornamelijk afkomstig uit de omgeving van Gembloers en Waver, uit naar het noorden van deze Amerikaanse staat, maar het sterftecijfer aan boord van de schepen lag bijzonder hoog. De eerste migratiegolf vertrok uit Graven om zich te vestigen in het huidige dorp Robinsonville-Champion.[2] In 1860 waren ze al met meer dan 4.500, van wie 80% in de *counties* Kewaunee, Door en Brown woonden. Hun afstammelingen zijn intussen met zo'n 20.000, maar slechts weinig jongeren spreken nog Waals, waardoor de taal op het punt staat uit te sterven, ook al leeft het besef van de oorsprong nog steeds.[3] De namen van verscheidene dorpen in Wisconsin vertonen nog sporen van deze immigratie: Brussels, Namur, Rosiere (van *Rosières*), Champion, Walhin, Grand-Leez.

Sociolinguïstiek

Waals is nu een "verborgen taal". Als vreemdeling kun je jarenlang in Wallonië rondzwerven, zonder haar te horen. Tegenwoordig zijn alle Waalstaligen ook Franstalig; zo spreken ze Waals alleen in bepaalde situaties, met zeer goede vrienden. Rond 1900 sprak 90% van de Walen altijd Waals. Het verval van het Waals vond in de laatste 100 jaar plaats, over drie generaties.

Zie ook

Complete artikelenserie **Het Waalse taallandschap**

- Anthologie de la littérature wallonne
- Champenois
- Dialecten van het Waals
- Gaumais
- Le Chant des Wallons
- Luxemburgs
- Oostkantons
- Picardisch
- Platdiets
- Platdietse streek
- Talentelling in de Platdietse streek
- Walen
- Wallonië

Externe links

- Socio-linguïstiek
  - Waals is niet dood (http://aberteke.walon.org/abertekes-nl.html#g_fonteyn) (Ervaringen van een Vlaamse journalist die lang in Wallonië heeft gewerkt.)
- Online magazine

- Nederlandstalige editie van het online Waalstalige magazine "L' Aberteke" (http://aberteke.walon.org/index-nl.html).

- Woordenboeken en grammatica's
  - Etymologisch woordenboek van Charles Grandgagnage (http://visualiseur.bnf.fr/Visualiseur?Destination=Gallica&O=NUMM-50663) (geschreven in 1860)
  - Een Waalse grammatica online (http://croejhete.walon.org) (voorgesteld in het Frans, met voorbeelden in de verschillende dialecten en in het Algemeen Waals).
  - Beknopte Waalse Grammatica online (http://picr.walon.org) (voorgesteld in het Algemeen Waals, ook met voorbeelden)
  - Een lijst van meer dan 500 Waals-Franse woordenboeken en lexica (http://lucyin.walon.org/diccionairaedje/djiveye400.html) (voorgesteld in het Frans en in het Algemeen Waals)

Bronnen, noten en/of referenties

1. Patricia Mougel, Univ. Minessota (http://mnaatf.org/WallonsWI.pdf)
2. Mary-Ann Defnet et al., *From Grez-Doiceau to Wisconsin* (Brussel, 1986), pp. 7-8. ISBN 2804109151
3. Sophie Devillers in *La Libre Belgique 2006* (29 augustus 2006).

Zie de categorie ***Walloon language*** van Wikimedia Commons voor mediabestanden over dit onderwerp.

Zie de ***Waalstalige uitgave*** van Wikipedia.

Zoek ***Waals*** op in het WikiWoordenboek.

Indo-Europese talen > kentum-talen > Italische, inclusief Romaanse talen >

Italische talen:	Faliskisch · Latijn · Oskisch · Umbrisch · Zuid-Piceens
Romaanse talen:	Aragonees · Aroemeens · Arpitaans · Asturisch (Leonees · Mirandees) · Catalaans · Corsicaans · Dalmatisch · Emiliaans · Frans · Friulisch · Galicisch · Gascons (Aranees) · Istriotisch · Istro-Roemeens · Italiaans · Ladinisch · Ladino · Ligurisch · Mozarabisch · Napolitaans · Normandisch · Occitaans · Oudfrans · Picardisch · Portugees · Reto-Romaans · Roemeens · Romagnools · Sardijns · Spaans · Venetiaans · Waals